

ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА

ОСНОВНИ ФИЛОСОФСКИ ПРОБЛЕМИ РАННЬОГО ПЛАТОНІЗМУ

О. М. Шепетяк

доктор філософських наук, професор кафедри філософії,
Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

o.shepetyak@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-5463-6475

Анотація

Олег Шепетяк. Основні філософські проблеми на ранній платонізм. В обшата картина на платонізма има значителна празнина: изпада периодът, който започва със смъртта на Платон. Изглежда, че между Платон и Плотин Академията изобщо не работише. Тази статия е опит за систематизиране и кратко представяне в един текст онова, което е известно на тесен кръг от специалисти за развитието на платонізма през първите десетилетия след смъртта на Платон. След смъртта на Платон философията му продължава да се развива. Центърът на платоническата философия стана основаната от великия мислител школа в Атина - Академията, която непрекъснато съществува до 84 г. преди РХ, когато беше разрушена от Съла. Академията беше възродена от римския император Марк Аврелий. Периодът на развитието на платоническата философия между смъртта на Платон и унищожаването на Академията от Съла обикновено се нарича ранен платонізм. През четвърт хилядолетие на развитието на ранния платонізм платоническата философска мисъл претърпя значителни промени. Този период обикновено се разделя на три етапа: древна или първа академия, която се характеризира с влиянието на питагореизма; втора академия, която се отличава с радикален скептицизъм; нова или трета академия, в която се развиват идеите на умерен скептицизъм.

Ключови думи: Платон; платонізм; академия; Спевсипп; Ксенократ; Полемон

Анотація

Олег Шепетяк. Основні філософські проблеми раннього платонізму. У загальній картині платонізму зберігається суттєва прогалина: випадає період, який розпочався зі смертю Платона. Складається враження, що між Платоном і Плотиним Академія взагалі не діяла. Перед цією роботою стоїть завдання здійснити спробу систематизувати і лаконічно викласти в одному тексті те, що відомо вузькому колу спеціалістів про розвиток платонізму в перші десятиліття після смерті Платона. Після смерті Платона його філософія продовжила свій розвиток. Осередком платонівського філософствування стала заснована великим мислителем школа в Афінах – Академія, яка безперерійно проіснувала до 84 року до РХ, коли її зруйнував Сулла. Академію відродив римський імператор Марк Аврелий. Період розвитку платонівської філософії між смертю Платона і зруйнування Академії Суллою прийнято називати раннім платонізмом. За чверть тисячоліття розвитку раннього платонізму платонівська філософська думка зазнала значних змін. Цей період прийнято поділяти на три відрізки: древня або перша Академія, яка відзначалася впливами піфагорійства; друга Академія, яка відзначалася радикальним скептицизмом; нова або третя Академія, в якій розвивалися ідеї поміркованого скептицизму.

Ключові слова: Платон; платонізм; Академія; Спевсипп; Ксенократ; Полемон

Abstract

Oleh Shepetyak. The main philosophical problems of Early (Ancient) Platonism. A significant gap generally remains within Platonism – a period that began with the death of Plato drops out. It seems that Academy did not function between Plato and Plotinus. The purpose of this research is to make an attempt to systematize and succinctly present in one text what is known to narrow circle of specialists about the development of Platonism in the first decades after the death of Plato. After the Plato's death his philosophy has continued its development. Center of Platonic philosophy was the school in Athens – Academy, founded by the great philosopher, which continuously existed until 84 BC when it was destroyed by Sulla. Roman Emperor Marcus Aurelius has revived the Academy. Period of development of Platonic philosophy between the Plato's death and destruction of the Academy by Sulla is called Early (Ancient) Platonism. For the quarter of the millennium of Early (Ancient) Platonism, Plato's philosophical thought has undergone significant changes. This period can be divided into three intervals: the first or Ancient Academy, which was marked by Pythagorean influences; second Academy, which was marked by a radical skepticism; new or third Academy, which developed the ideas of moderate skepticism.

Keywords: Plato; Platonism; Academy; Speusippus; Xenocrates; Polemon

Постановка проблеми. Певне немає філософа, який відзначився більшим впливом на європейську думку, аніж Платон. Заснований цим мислителем напрям думки вплинув на християнську патристику і філософію Ренесансу, на спосіб філософування Нового часу і сучасності, на гностицизм і Кабалу, на містику християнства і юдаїзму... Всі ці напрями філософії і богослов'я є добре відомими не тільки дослідникам, а й тим, хто принаймні поверхово цікавиться історією філософії. Втім, у загальній картині платонізму зберігається одна суттєва прогалина. Платонізм вивчений різносторонньо та багатогранно. Проте як із підручників, так і з монографій, у яких згадується про історію платонізму, чомусь випадає період, який розпочався зі смертю Платона. Складається враження, що між Платоном і Плотиним Академія взагалі не діяла. Ця прогалина вимагає заповнення. Це, безперечно, не означає, що період історії платонізму між Платоном і Плотиним абсолютно не вивчений. Існують цікаві та глибокі дослідження цієї теми. Проблема полягає в іншому: дослідження раннього і середнього платонізму залишаються закритими у середовищі вузьких спеціалістів. Перед цією роботою не стоїть завдання розкрити нікому досі невідомі сторінки історії платонізму, а радше здійснити спробу систематизувати і лаконічно викласти в одному тексті те, що відомо вузькому колу спеціалістів про розвиток платонізму в перші десятиліття після смерті Платона. Залишається лише надіятися, що актуалізація цієї теми врешті призведе до заповнення прогалини в загальній картині історії філософії, та популяризує імена найближчих послідовників великого мислителя.

Після Платона його послідовники продовжували філософські ідеї та надбання свого вчителя. В останні роки свого життя і діяльності Платон все більше захоплювався піфагорійською доктриною та філософським значенням числа. Ці ідеї він викладав у лекціях і диспутах, які проводилися в Академії. Пізні ідеї Платона, які він висловлював усно, зазнали розвитку і переосмислення в роботах його послідовників. Розвиток Платонової філософії після Платона прийнято поділяти на декілька періодів. Перший період прийнято називати *раннім платонізмом*. Він тривав від смерті Платона у 348 році до РХ до зруйнування Академії Суллою у 84 року до РХ. Ранній платонізм поділяють на декілька періодів: *давня* або *перша Академія*, схолярхами (керівниками) якої були Спевсіпп (348-339), Ксенократ (339-314), Полемон (314-270) і Кратес (270-265), і в якій домінував синтез пізнього учення Платона та піфагорійців; *друга Академія*, схолярхами якої були Аркесилай (265-241), Лакид (241-225),

Аванд (225-167) і Геґесин (167-165), і в якій домінували радикальні скептичні ідеї; *нова* або *третья Академія*, схолярхами якої були Карнеад (165-127), Клітомах (127-110) і Філон з Ларісси (110-84), які розвивали поміркований скептицизм. Коли Академією керував Філон, відбувалися Мітридатіві війни, під час яких римський диктатор Сулла завоював Афіни і знищив Платонівську Академію. Філон переїхав до Риму, де продовжив свою наукову і викладацьку діяльність. Наступний період розвитку платонізму прийнято називати *середнім платонізмом*, який уже не зосереджувався лише в одних Афінах, а також розвивався в Олександрії та Римі. В цей період розвивалися еkleктичні ідеї, зокрема платонізм тісно поєднувався зі стоїцизмом. Першим мислителем, який пропагував синтез платонізму та стоїцизму, і цим заклав основи середнього платонізму, був Антіох Аскалонський на межі I-II століть до РХ. Середній платонізм розвивався аж до початку діяльності Плотина, який у III столітті після РХ поклав початок *неоплатонізму*. Середній платонізм також називають *четвертою Академією*. При використанні цього терміну потрібно пам'ятати, що четверта Академія – це не заснований Платоном навчальний заклад, а період розвитку Платонової філософії, яка процвітала в Афінах, Римі й Олександрії. Академія як навчальний заклад в Афінах, після її зруйнування Суллою, була відновлена римським імператором Марком Аврелієм у 176 році, і проіснувала до 529 року, коли її остаточно заклав візантійський імператор Юстиніан. Її останній схолярх, Дамаскій емігрував з Афін, і помер в Олександрії в 550 році.

Спевсіпп – перший схолярх Академії. Після Платона Афінську Академію очолив *Спевсіпп* (Parente, 2016; Krämer, 2004), який був племінником Платона, сином Платонової сестри Потони. Він був схолярхом (керівником) Академії до 339 року до РХ. Про Спевсіппа збереглося дуже мало відомостей. Однак загальні риси його філософського вчення реконструювати все ж таки можливо. Вихідним принципом філософії Спевсіппа є теза, відповідно до якої причина не може мати ту саму природу, що й її наслідок, а повинна відрізнятися своєю сутністю. Перебуваючи під впливом піфагореїзму та пізніх ідей Платона, Спевсіпп стверджував, що джерелом буття усього суцього є Єдине. Поняття “Єдине” було впроваджене Спевсіппом, однак довгий час після його смерті не отримувало належного розвитку. Воно відродилося аж у неоплатонізмі Плотина. Сьогодні, маючи достатньо матеріалу для реконструкції Спевсіппового вчення, стало можливим побачити, що категорія «Єдине» впроваджена у філософський дискурс не Платоном, а Спевсіппом. Єдине Спевсіппа – це джерело буття всього суцього. Оскільки, на його переконання, причина не може мати ту саму сутність, що й її наслідок, то якщо наслідок є буттям, причина не може бути буттям. Якщо все суще можна охарактеризувати якимись стверджувальними поняттями, то Єдине, як його причина не може нічим окреслюватися. Про нього неможливо навіть сказати, що воно є, позаяк буття – це певна стверджувальна характеристика. Також його неможливо назвати добрим, розумним чи будь-якими іншими словами. Водночас Єдине неможливо назвати небуттям, оскільки таке іменування також було б стверджувальним судженням, а жодне стверджувальне судження до Єдиного застосованим бути не може. Термін “Єдине” Спевсіпп розумів не як опис, а як ствердження абсолютної неописуваності причини буття. В ученні про Єдине Спевсіпп виразив переконання про трансцендентність Абсолюту, який жодним чином не має аналогів у матеріальному світі.

Щоби Єдине могло пізнати себе, тобто окреслити стверджувальними категоріями, воно повинно виразитися назовні. Вираження є виходом зі себе, тобто формуванням зі себе інших сутностей. Оскільки Єдине – неподільне, то воно не може зі себе нічого виділити. Для вирішення цієї дилеми Спевсіпп увів принцип Двійки, як другого, після Єдиного, ерархічного рівня буття. Двійка – це не щось суще, а принцип роздвоєння, джерело множинності, яке уможливорює багатогранність виражень Єдиного. Двійку можна назвати потенційним буттям, а не актуальним. Спевсіпп вважав, що моральні категорії добра і зла можуть застосовуватися

тільки до актуального буття. Позаяк Єдине немає жодних стверджувальних характеристик, а Двійка не є актуальним буттям, то вони не є ані добрими, ані злими. Цим Спевсіпп відійшов від переконань Платона, принаймні від його раннях поглядів, відповідно до яких джерелом усього суцього є Добро.

Світ побудований розумно. Відповідно, на якомусь етапі космічної ерархії повинен розміщуватись Розум, за принципом якого упорядкований світ. Спевсіпп не міг його розмістити на рівні Єдиного, позаяк основною функцією Розуму є окреслювати сутності поняттями, а Єдине не має поняттєвих виражень. Філософ ототожнив Розум із Двійкою. Іншими словами, Розум існує там, де є множинність. В рамках цих міркувань Спевсіпп висловив цікаві богословські міркування. Розум він називав Богом. Отже, та сутність, яку Спевсіпп називав Богом, є не найвищим рівнем космічної ерархії. Що саме мав на увазі Спевсіпп, ототожнюючи Розум із Богом, викликає багато питань. Найбільш імовірно, що Спевсіпп розрізняв дві сторони Бога: трансцендентну, яка не може бути описаною стверджувальними поняттями, і вона тотожна Єдиному; та іманентну, яка підлягає окресленню в поняттях, і вона відповідає вираженню Єдиного, тобто Двійці.

Наявність Двійки вносить у потенційне буття множинність, тобто можливість виразитися у багатоманітні форм. Так з'являються сутності. Якщо Платон чистими сутностями вважав ідеї, а наступний ерархічний рівень буття, на його думку, займали числа, то Спевсіпп повністю відмовлявся від поняття ідеї. Воно в його вченні замінювалося числами. Якщо Єдине та Двійка є числами, то й наступні рівні буття є числами. Спевсіпп, як і піфагорійці, вважав, що всі сутнісні характеристики можна описати числом. Відповідно, на етапі числа трансцендентність Єдиного і потенційне буття Двійки перетворюється в актуальне буття. На цьому рівні вже можна говорити про буття і сутності. Якщо тут наявні сутності, то їх можна охарактеризувати онтологічними і моральними категоріями. Добро і зло не є чимось самостійно існуючим. Добро – це міра присутності Єдиного; а зло – це вичерпування Єдиного. Іншими словами, вираження Єдиного можна порівняти до світла: чим дальше від джерела світла, тим світло тускніше, світло розсіюється. При цьому темрява не є чимось самостійно існуючим, а тільки відсутністю світла. Аналогічно Спевсіпп розумів зло: воно не є чимось існуючим, а тільки згасанням Єдиного.

Числа потребують простору для реалізації. Ним стає Душа – четвертий рівень буття. На цьому рівні з'являється конкретна реалізація принципів, закладених у числах. Саме на рівні Душі з'являється зло, оскільки на найнижчих рівнях Душі формується матеріальний світ, який перебуває на межі буття і небуття. Так, у вченні Спевсіппа з'являється ерархія буття: Єдине, Двійка, числа і Душа. Кожен вищий рівень буття є причиною-принципом для нижчого. Єдине, Двійка, числа і Душа не є відмінними категоріями чи окремими сутностями. Все є Єдиним, бо якщо би, окрім Єдиного, існувало ще щось, то Єдине не було би Єдиним. Двійка не є чимось іншим, аніж Єдине, а тільки його іншою стороною. Єдине і Двійка є числами, тому між першопринципами і числами немає відмінності. Єдине, Двійка і числа є підставою буття всього суцього, тому вони є Душею світобудови.

Захоплення математикою помітне й у моральній доктрині Спевсіппа, якою він випередив деякі етичні погляди Арістотеля та стоїків. Етика Спевсіппа евдаймонічна, тобто в її центрі стоїть переконання, що ціллю життя людини є пошук щастя. Проблема виникала в тому, що саме потрібно вважати щастям. Від відповіді на це питання залежить орієнтир людського життя, оскільки те, що є щастям, є також ціллю, до якої людина прагне. Спевсіпп стверджував, що щастям людини є досконалість у відповідності до природи. Все, що не відповідає людській природі, повинно залишитись осторонь неї, і не повинно заторкувати людську душу. Цим Спевсіпп першим висунув ідею безпристрасності, яка згодом у філософії Епікура сформувалася в ідею атараксії, а у філософії стоїків – в ідею апатії. При моральній оцінці кожно-

го окремого вчинку Спевсіпп керувався принципом золотієї середини, який згодом повторив Арістотель. Добрим, відповідно до цього принципу, є такий вчинок, у якому дотримана міра. Кожна крайність є злом. А середина між цими крайнощами є добром. Так, скупість – це зло, марнотрацтво – це теж зло, а середина між ними – це добро.

Ксенократ – другий схолярх Академії. Після смерті Спевсіппа Афінську Академію очолив *Ксенократ* (Krämer 2004; Thiel 2006), який керував нею до 314 року до РХ. Ксенократ перейняв від Спевсіппа математизовані філософські роздуми та вчення про Єдине і Двійку, втім значно їх переробивши та переосмисливши. Єдине, на його думку, є абсолютно трансцендентним і повністю неописаним джерелом буття. Двійка – це джерело багатоманітності всього суцього. Однак, на відміну від Спевсіппа, Ксенократ вважав, що Єдине або Монада не є тільки абсолютною трансценденцією, а має певні позитивні характеристики. Філософ ототожнював Монаду зі Світовим Розумом. Якщо для Спевсіппа Розумом була Двійка, то для Ксенократа – Єдине. Оскільки Єдине ототожнюється з Розумом, то воно є місцем перебування ідей у платонівському сенсі. Ксенократ повернувся до Платонового вчення про ідеї, яке відкидав Спевсіпп. Єдине – це розумне начало світу. Двійку Ксенократ осмислював як вираження Монади, чим виражав свою однозгідність із Спевсіппом. Однак, водночас Двійка є протилежністю Монади, оскільки в ній закладені принципи різноманіття. Двійка Ксенократом ототожнюється з матерією. Світ для Ксенократа є злиттям Єдиного і Двійки. Оскільки Єдине є елементом усього суцього, то в процесі творення світу воно виходить поза власну трансцендентність, стаючи іманентним світові.

Окрім Єдиного і Двійки, Ксенократ вводить третю сутність – Світову Душу. Характеристикою душі є її розумність і рухливість. Єдине – розумне, але не рухливе; Двійка – рухлива, але не розумна. Тому ані Єдине, ані Двійка не можуть бути Душею. Вона з'являється зі зв'язку Єдиного і Двійки. Оскільки Двійка ототожнюється з матеріальним началом світу, а матерія не може існувати самостійно, тобто без форми, то вона прагне до впорядкування, якого вона може досягнути тільки у зв'язку з Єдиним. Відповідно, Світова Душа є наслідком природного прагнення Двійки до оформлення і прагнення Єдиного до вираження. У Світовій Душі Єдине і Двійка зливаються. Якщо Єдине і Двійка є протилежностями, то Душа є модусом злиття онтологічних протилежностей. Так, Ксенократ поділив світ на три сфери: Єдине, Душа і Двійка. Принцип потрібності буття став базовим у філософії Ксенократа. Трирівневий поділ світу Ксенократ виражав у міфічній формі. Він вважав, що трьом сферам буття відповідають три мойри: Атропос відповідає розумовому світу, Клото – чуттєвому, а Лахесіс – проміжному. Оскільки Лахесіс пряла нитку життя, відповідала за його тривалість, то проміжна сфера, тобто середовище Світової Душі сприймалося Ксенократом за сферу життя. Вченням про Світову Душу Ксенократ виразив свою вірність традиції Платона, для якого Душа також є проміжною ланкою між розумним і чуттєвим світами. Анорологія Ксенократа є похідною з його метафізики: індивідуальна людська душа є частинкою Світової Душі.

Кожна з трьох сфер має свої епістемологічні характеристики. Усі вони підлягають пізнанню, однак різним його формам. Якщо у філософії Спевсіппа Єдине – абсолютно неописане і не може бути окресленим стверджувальними категоріями, а тому не може бути пізнане, то у Ксенократа Єдине ототожнюється з Розумом, а тому може досягатися розумом. Єдине в епістемологічному плані є сферою розумового пізнання. Сфера Двійки, оскільки вона є матеріальним началом, пізнається чуттями. А сфера Душі, позаяк вона є синтезом Єдиного і Двійки, пізнається методом, який включає в себе розумом і досвід. Оскільки люди перебувають у сфері, яка є проміжною між Єдиним і Двійкою, то той метод пізнання, який притаманний саме цій сфері є найбільш оптимальним для людини. Цим Ксенократ був схожим до Платона, який вважав, що пізнання – це пригадування сприйнятого у світі ідей (раціональний аспект) на основі досвіду (емпіричний аспект). Відповідно до трьох рівнів пізнання, Ксенократ постулює

існування трьох типів сутностей: розумові, чуттєві та проміжні.

Тривірневий поділ світу Ксенократа відобразився у його тривірневій класифікації розумних істот. Найвищим рівнем є боги; найнижчим – люди. Між ними розміщується світ демонів, тобто духів, які можуть бути як добрими, так і злими. Боги перебувають у наднебесному світі; люди – на Землі. Демони є духами піднебесних просторів. Захоплюючись математикою, Ксенократ порівнював ці три види істот з різними типами трикутників: боги відповідали рівностороннім трикутникам, демони – рівнобедреним, а люди – різностороннім. Як рівнобедрений трикутник досконаліший за різносторонній, але менш досконалий, ніж різносторонній, так і демони досконаліші за людей, але менш досконалі, ніж боги. Етика Ксенократа відповідає загальним тенденціям платонізму. Він вважав, що щастям для людини є її звільнення від пристрастей. Іншими словами, людина покликана не допускати до своєї душі жодних зовнішніх збудників, не відволікатися від головних цілей. Людину робить щасливою така діяльність, яка є для неї природною.

Полемон – третій схолярх Академії. У 314 році до РХ Ксенократ помер, і Академію очолив *Полемон*, який керував нею до 267 року до РХ, тобто майже півстоліття. Біографія Полемона мало відома. Давні автори вказують тільки на те, що Полемон замолоду вів розгульне життя, і тільки знайомство з Ксенократом стало поштовхом до його навернення. Ймовірно, що Полемон був знайомим із Платоном та Спевсіппом. Розпусний спосіб життя, який вів Полемон до початку філософської діяльності, відобразився на його поглядах. Як це часто буває, навернення Полемона було переходом до іншої крайності. В Академії він став проповідником моральності, а етика була основною темою його наукових пошуків. Учень Полемона був Зенон, який згодом став фундатором школи стоїків, перенісши етичні міркування Полемона до доктрини стоїків. Вплив платонізму на стоїцизм обмежується тільки етикою. В царині метафізики та логіки стоїки були незалежними від платоніків, оскільки Полемон не цікавився ані метафізикою, ані логікою.

Як повідомляє античний історик філософії Діоген Лаертський, “нам потрібно цікавитися передовсім практичною філософією, а не логічними спекуляціями, які роблять нас схожими до людини, яка на пам’ять вивчила підручник музики, але не вміє грати на жодному музичному інструменті; така людина заслуговує на захоплення за вміння, яким вона вирішує теоретичні питання, але її знання жодним чином не допоможуть їй у вирішенні щоденних життєвих проблем” (Діоген Лаертський, IV, с. 18). Етичні погляди Полемона не дуже відрізнялися від етики Спевсіппа і Ксенократа. Він, як і його попередники, вважав чеснотою життя відповідно до природи. Людина покликана жити за принципами, які закладені в природі, і такий спосіб життя спроможний зробити людину щасливою. На думку Полемона, рушієм моралі є прагнення життя. Кожна людина прагне жити, і забезпечити собі все, що необхідне для виживання. Для того, щоби вижити, потрібно керуватися приписами власної природи.

Останні схолярхи ранньої Академії. Наступних п’ятнадцять років після смерті Полемона Академію керував *Кратес* (Dorandi, 1994), який продовжував ідеї своїх попередників, однак власної інноваційної доктрини не створив. Його смертю, яка настала у 265 році до РХ, закінчилась епоха першої Академії. Опісля почався другий період раннього платонізму – *друга Академія*, яка проіснувала впродовж наступного століття. Початок другої Академії заклав *Аркесилай* (Iorroló, 1986; Vezzoli, 2016), який став схолярхом Академії після Кратеса і пробув ним до 241 року до РХ. Період, коли Аркесилай очолював Академію, був для неї переломним. Незважаючи на те, що Аркесилай презентував себе як вірний і послідовний продовжувач традиції Платона, він кардинально відійшов від поглядів метра Академії. Позиція Аркесилая в найбільшій мірі формувалася в рамках полеміки з стоїками. На переконання стоїків, істинним є таке судження, яке ґрунтується на ясному і переконливому сприйняттю. Відповідно, стоїки задовольнялися емпіричним сприйняттям, хоч і встановлювали для нього численні додаткові

вимоги. Таке твердження стоїків суперечило доктрині Платона, який вважав, що справжнє пізнання – це пригадування ідей. Чуттєве сприйняття одиничних речей спричинює тільки примарне знання, тобто поверхове охоплення речі, без вникнення в її сутність. Ці міркування Платона дали Аркесилаю підстави для критики епістемологічної доктрини стоїків. Будь-яка полеміка приводить її учасників до крайнощів та загострення власних поглядів. Критикуючи емпіричне пізнання стоїків, Аркесилай став на позиції скептицизму. Він стверджував, що жодне судження не може бути достатньо переконливим, і ніщо з того, що людина може ствердити, вона не може довести. Аркесилай настільки захопився своєю скептичною доктриною, що врешті заперечив навіть об'єктивність та достовірність пізнання ідей, чим став опонентом навіть самого Платона.

Епістемологічний скептицизм Аркесилая відобразився також у його етичній доктрині. Як і будь-яке судження не може бути доведеним і достатньо обґрунтованим, так і формулювання моральних суджень не можуть мати достатньої підстави. Єдиним критерієм для оцінки моральних учинків є їхні наслідки. Якщо те, що людина робить, приносить добрі наслідки для неї самої і для інших людей, тоді такий учинок можна вважати добрим. Однак, на основі наслідків висновок про моральну якість учинку можна зробити тільки тоді, коли вчинок уже відбувся. Це означає, що універсальні моральні судження не можливі.

Після смерті Аркесилая закладені ним основи скептичного платонізму продовжувалися культивуватися членами Академії. Наступним схолярхом Академії став *Лакид*, який керував Платоною школою до 207 року до РХ, і який прославився радше як добрий учитель, а не як творчий мислитель. Наскільки можна зробити висновки із тих небагатих джерел, що розповідають про Лакида, його вчення не відрізнялося від доктрини Аркесилая. Про наступних схолярхів Еванда і Гегесина не збереглося ніяких відомостей. Можна лишень припустити, що якщо би ці схолярхи Академії висловлювали оригінальне вчення, відмінне від Аркесилая, то їхні сучасники присвятили б їм хоч трохи уваги.

Зі середини II століття до РХ почався третій період раннього платонізму, званий «*новою*» або *третьою Академією*. Її початок поклав схолярх *Карнеад* (Ricken, 1994, с. 53-67), який керував Академією до 127 року до РХ. Філософія третьої Академії є скептичною, як це було і в другій Академії, однак скептицизм Карнеада і третьої Академії відмінний від скептицизму Аркесилая і другої Академії, що дає підстави розрізнити філософію другої і третьої Академії. Якщо Аркесилай заперечував можливість будь-яких суджень, то Карнеад вважав, що будь-яке судження має право на існування, але про жодне судження не можна стверджувати, що воно істинне. Карнеад заперечував об'єктивну істинність суджень, але допускав їхню суб'єктивну переконливість. Жодне судження не має підстав вважатися істинним, однак кожна людина має власні переконання, відповідно до яких вона будує власне життя, і які відстоює перед опонентами. Кожна людина, коли чує якесь судження, то формує власне інтуїтивне ставлення до нього: одні судження видаються переконливими, а інші – ні. Переконливими видаються ті судження, які є суб'єктивно ясними, тобто такі, щодо яких у людини не виникає внутрішніх сумнівів. Скептицизм Карнеада не настільки категоричний, як скептицизм Аркесилая. У другій Академії культивувалася толерантність до поглядів інших. Проте скептична філософська позиція, якою б вона не була – радикальною чи поміркованою, не дає можливості сформулювати власної метафізики і теології. Наступника Карнеада, Клітомах, який керував Академією до 110 року до РХ, та Філон, який був схолярхом до 84 року до РХ, продовжували розвивати скептицизм Карнеада. У 84 році до РХ римський диктатор Сулла завоював Афіни та знищив Платонівську Академію. Філон перебрався до Риму, де продовжував займатися філософією. Закриття Академії не знищив платонізму. Цей філософський напрям, набравши нових характерних рис, продовжив жити. Наступним етапом розвитку філософії Платона став середній платонізм.

Висновки. Після смерті Платона його філософія продовжила свій розвиток. Осередком платонівського філософствування стала заснована великим мислителем школа в Афінах – Академія, яка безперервно проіснувала до 84 року до РХ, коли її зруйнував Сулла. Академію відродив римський імператор Марк Аврелій. Період розвитку платонівської філософії між смертю Платона і зруйнування Академії Суллою прийнято називати раннім платонізмом. За чверть тисячоліття розвитку раннього платонізму платонівська філософська думка зазнала значних змін. Цей період прийнято поділяти на три відрізки: древня або перша Академія, яка відзначалася впливами піфагорійства; друга Академія, яка відзначалася радикальним скептицизмом; нова або третя Академія, в якій розвивалися ідеї поміркованого скептицизму.

References

- Dorandi, T. (1994), "Cratès de Thrìa", *Dictionnaire des philosophes antiques*, V.2, CNRS, Paris.
- Ioppolo, A. M. (1986), *Opinione e scienza. Il dibattito tra Stoici e Accademici nel III e nel II secolo a.C.*, Bibliopolis, Napoli.
- Isnardi Parente, M. (2016), "Speusippe de Myrrhinonte", *Dictionnaire des philosophes antiques*, V.6, CNRS, Paris.
- Krämer, H. (2004), "Xenokrates", *Grundriss der Geschichte der Philosophie. Die Philosophie der Antike*, B. 2, Schwabe, Basel.
- Krämer, H. (2004), "Speusipp", *Grundriss der Geschichte der Philosophie. Die Philosophie der Antike*, B.3, Schwabe, Basel.
- Ricken, F. (1994), *Antike Skeptiker*, Beck, München.
- Thiel, D. (2006), *Die Philosophie des Xenokrates im Kontext der Alten Akademie*, Saur, München/Leipzig.
- Vezzoli, S. (2016), *Arcesilao di Pitane. L'origine del platonismo neoaccademico*, Brepols, Turnhout.

© Олег Михайлович Шенетяк